

Милош Бешћ
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

УДК: 316.752
Оригинални научни рад
Примљен: 25. 03. 2014.

ВРЕДНОСНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ У БИВШОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Основни циљ овог рада јесте да измери и ујореди вредносне оријентације у земаљама¹ ентеријетима које су наследнице Југославије. Основно питање на које ћемо покушати да одговоримо јесте: у којој мери још увек постоји сличност у погледу вредносних оријентација између земаља бивше СФРЈ, односно, у којој мери се земље бивше Југославије разликују у односу на западну Европу са једне, и остале постојећих држава, са друге стране? Вредности које су биле предмет нашег интересовања и које смо ујоредили јесу: религиозност, расно/етничка толеранција, демократска вредносна оријентација, етермисивност и социјално поверење. Присутан је компаративан, а као метод користили смо анализу коваријансе и каноничку дискриминациону анализу. Подаци на основу којих ћемо мерити вредносне оријентације обезбеђени су на основу Европског истраживања вредности 2008. и 2009. године. Резултати указују да су земље бивше Југославије у већем степеноу расно/етнички толерантније и демократски вредносно оријентисане у односу на остале европске земље. Са друге стране, у земаљама бивше Југославије нижи је степен етермисивности и социјалног поверења. Коначно, истраживање вредносних оријентација је указало на то да Словенија у великој мери одступа од вредносних образаца осталих земаља бивше Југославије, а да је значајно ближе мереним вредностима западне Европе.

Кључне речи: религиозност, толеранција, етермисивност, социјално поверење, демократска оријентација, анализа коваријансе, каноничка корелација

Концептуални оквир истраживања

У социологији, оној традиционалној наравно, појам вредности је посебно изражен у Парсонсовој системској теорији. Парсонс (1939) је тврдио да су вредности најважније за друштвено устројство и друштвену стабилност, тачније, оне су постављене као фундамент друштвене структуре. Оне, по њему, представља-

¹ У овом раду користили смо за сваки ентитет који је наследник некадашњег СФРЈ термин 'земља'. Разлог томе је што истраживање као посебан ентитет укључује и Косово. Будући да је реч о самопроглашеној и од Србије непризнатој држави, је да је истраживање морало Косово да третира као посебну територијалну целину.

ју морална уверења и као таква јесу основ људске рационалности и оправдање за животне изборе. Теоријски, најчешће, вредности се интерпретирају као 'веровање у пожељно' (Kluckhohn, 1951). Оне се разумеју као укоренење матрице мотивације, или као базичне оријентације на којима почивају норме, ставови и понашања (Spates, 1983). Milton Rokeach (1968) дефинише вредности као 'диспозиције', слично као и када је реч о ставовима, само што су вредности у односу на ставове фундаменталније, тачније, ставови проистичу из вредности. Hofstede (1984), слично претходницима, тврди да вредности опредељују наше изборе, истовремено их објашњавајући.

Мерење вредносних оријентација, већ данас, има солидну традицију на глобалној равни. У компаративним истраживањима стандарде су поставили три теоретичара и то Hofstede, Schwartz и Inglehart (такозвана 'велика тројка'). Hofstede (1980, 2001) третира вредности као основ културе, а саме вредности су обликоване у пет базичних вредносних оријентација². Он је први реализовао крос-културно компаративно истраживање вредносних оријентација, које је имало ограничене компаративне домете, с обзиром на то да је у истраживању коришћен узорац запослених у једној компанији (IBM) која има експозитуре широм света. Swartz (1992, 1994, 2004) идентификује седам³ кључних вредносних оријентација на основу којих се, по њему, могу разликовати културе и нације. По овом теоретичару и истраживачу сваку културу можемо да позиционирамо у мултидимензионалном простору с обзиром на дистрибуцију ових седам вредносних димензија. Swartz је реализовао велико компаративно истраживање вредносних оријентација на основу аутентичног инструментарија који проистиче из његове теоријске схеме.

Најдоминантнији емпијски приступ данас је свакако онај који је инаугурисао Inglehart (1977, 1990, 1997). Основне претпоставке на којима је изградио своју теорију, а онда и мерење вредности, представљају транскрипцију Маслоуеве теорије мотивације по којој људи вреднују оно што им недостаје, тј. вредност је оно што је појединцу најпотребније у датим друштвеним условима (такозвана хипотеза оскудице). На овој идеји Инглехарт је изградио компаративно-историјски конструкт који заправо почива на идеји да се савремено друштво креће од материјализма ка постматеријализму. Прецизније, материјалне вредности су карактеристика ранијих епоха, зато што су појединци у тим друштвима живели у материјалним дефицитима, док савремено друштво карактеришу постмате-

² Услед проблема у преводу дајемо назив ових вредносних оријентација на изворном језику: power distance, uncertainty avoidance, individualism, masculinity и long-term orientation.

³ То су: harmony, embeddedness, hierarchy, mastery, affective autonomy, intellectual autonomy, egalitarianism.